

Mező András alezredes:

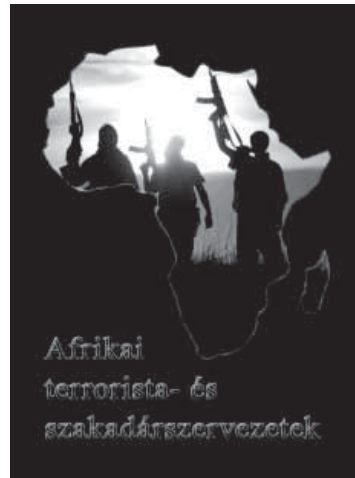
AFRIKA MINDIG TUD VALAMI ÚJAT NYÚJTANI

Az Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek című könyvről

Az Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek című kötet a Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely, az MH Összhaderőnemi Parancsnokság és az MH Geoinformációs Szolgálat közös kiadványa, melyben 26 szerző 22 tanulmánya kapott helyet. A könyvet Kiss Álmos Péter¹ biztonságpolitikai szakértő szerkesztette, Somkuti Bálint² katonai szakíró lektorálta.

A címben említett véleményt a könyv előszava idézi fel Pliniustól, és valóban, a klasszikus mondás igaz: Afrika mindig okoz meglepetéseket a kontinenst európai szemmel és értékekkel vizsgáló biztonságpolitikusnak. Számunkra nehezen elfogadható folyamatokat és jelenségeket figyelhetünk meg, melyeknek főszereplői nem az államok, hanem az államok alatti szereplők: terrorista- és szakadárszervezetek, hadurak, csempészek és banda-főnökök. Miért alakult ez így? Miért történhetett meg, hogy Afrika számára a biztonságpolitikai napirendet nem az államok, hanem a szubállami szereplők által okozott fenyegetés és félelem határozza meg?

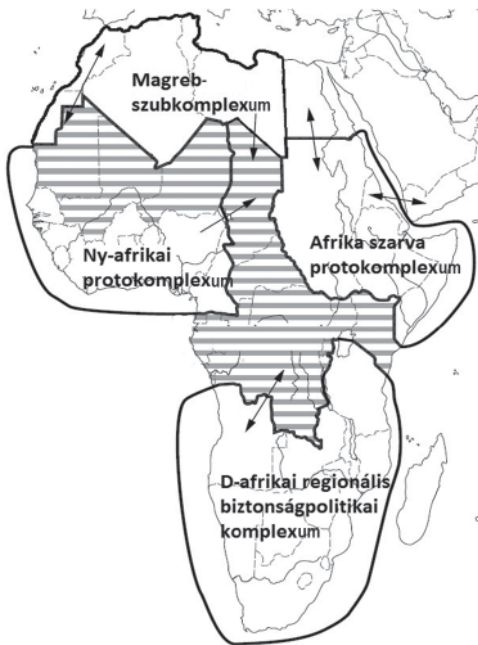
Ahhoz, hogy ezt megértsük, egy kicsit el kell távolodni a könyv nyújtotta mikrokozmosztól, és mint biztonságpolitikai komplexeket kell szemlélni a kontinenst. Ez a hatalmas kontinens nem egységes, hanem egyszerre két különböző komplexhez tartozik. Míg a Szahara és az attól északra elterülő országok a közel-keleti komplexumhoz tartozó szubkomplexet (Magreb) alkotják, addig a Szaharától délre (szubszahara-afrikai) egy önálló regionális biztonságpolitikai komplex, az unipoláris dél-afrikai regionális biztonságpolitikai komplexum és két protokomplexum,³ valamint az azokat egymástól elszigetelő köztes államok találhatóak. Sajnos Afrikát nehéz leírni az alapvetően vesztfáliai rendszerű államokra megalkotott regionális biztonságpolitikai komplexumok elméletével. Európa ugyanis a 19. században a gyarmatosítással alapvetően lefedte (overlay) az Afrikát korábban meghatározó dinamikákat, elfojtotta és szinte teljesen megszüntette azokat. A katonai megszállás és gazdasági kizsákmányolás, valamint a még régebben megkezdődött rabszolga-kereskedelem nemcsak a

¹ Kiss Álmos Péter Budapesten nőtt föl. Húsz évet szolgált az Egyesült Államok fegyveres erőinél. Nyugdíjazása óta biztonsági szaktanácsadó; számos cikket publikált angol és magyar nyelven hadtörténelmi és aktuális biztonságpolitikai kérdésekről.

² Somkuti Bálint a Nemzeti Közszerződési Egyetem tanára és a Honvédelmi Minisztérium referense, a Magyar Tartalékosok Szövetségének elnöke; szakterülete az aszimmetrikus hadviselés.

³ Protokomplexumok azok a térségek, ahol nagyon gyengék az államközi kapcsolatok, és ezért nem lehet komplexumnak hívni. A térség teljes strukturálatlanság állapotát mutatja, és a legtöbb biztonsági probléma az államokon belül jelentkezik.

Regionális biztonságpolitikai komplexumok Afrikában

Forrás: Barry Buzan – Ole Wæver: *Regions and Powers. The Structure of International Security. Cambridge Studies in International Relations*, 2003, 230. Az ábrásöveget a szerző fordította.

korábbi etnikai viszonyokat változtatta meg, de felborította a fejletlen törzsi társadalmi viszonyokat is, megváltoztatta a határokat, a nyelvet, a kultúrát, és olyan termelési módszereket vezetett be, melyeknek nem voltak hagyományai. Afrika már soha többé nem térhet vissza a gyarmatosítás előtti állapotába (noha teljesen eltávolodni sem bírt tőle), ezért az államhály alakulás hagyományos lépcsői végérvényesen kimaradtak a politikai folyamatokból.

A '60-as, '70-es évek dekolonializációja után létrehozott állami struktúrák a vesztfáliai értelemben vett államhály alakulás más, az európaiaktól különböző útját járták be. Míg

az európai államok először a territorialitást, majd a szuverenitást és csak legvégül a legalitást érték el, addig az afrikai országok pont fordítva, először a nemzetközi elismerést kapták meg a korábbi gyarmattartóktól anélkül, hogy képesek lettek volna saját államuk területét ellenőrizni és szilárdan megtartani az erőszak monopóliumát, majd kiépíteni a bürokratikus jogi, pénzügyi, adó- és közigazgatást. A frissen megalakult államok gyenge struktúrával, demokratikus hagyományok nélkül elsősorban katonai-diktatórikus (ritkábban monarchikus) vezetés alá kerültek. Az új hatalmi elit az országok gazdasági képességeit nem használta fel erős társadalom kiépítésére, mert céljai elérésére nem volt szüksége saját népességére, az adófizető állampolgárookra, a hazájának elkötelezett fegyelmezett hadseregre (ti. Európában ezek az igények ösztönözték a hatékony és jól működő állami struktúrák kiépítését), hanem a piacképes természeti kincsek áruba bocsátásával közvetlenül szerezte meg a hatalom fenntartásához szükséges pénzeket.⁴

A hidegháború időszakában a párhuzamosan létező két világrendszer még konkurenciát támasztott egymásnak, versenyeztek az afrikai államok megnyeréséért, de a '90-es években az ideológiai verseny megszűnésével eltűnt a bipoláris befolyásolás, és minden tartós jelenlétre képes nagyhatalom figyelmé fordult Afrikáról. A komplexum belső gyengesége miatt ugyan nem lenne képes ellenállni semmilyen külső befolyásnak, de nem is jelent vonzó lehetőségeket a nagyhatalmi overlay visszatérésére, különösen nem olyan világpolitikai környezetben, ahol a tartós megszállás és nagyhatalmi jelenlét már divatjamúlt. Ezért nem járható út a neokolonializáció, a korábbi gyarmattartók visszatérése. A nemzetközi szervezetek hasztalanul próbálják Afrikában a gazdasági környezet megváltoztatásával elérni a civil társadalom megerősödését és ezáltal hatékony biztonságot kialakítani, a gazdasági

⁴ Besenyő János: Új trend az afrikai békefenntartásban. Sereg Szemle, VII. évfolyam 2009/2., 54–62. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/28301/s_sz_2009_2.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 10.)

prosperitás önmagában nem elegendő az ördögi kör megtörésére. A kereskedelmi kapcsolatok erősítése a térség államaival is többnyire a fennálló rezsimek (hadurak vagy felkelők) érdekeit szolgálják, hiszen a kereskedelmi kapcsolatokból közvetlenül ők húznak hasznot, és a civil társadalom felemelésében egyáltalán nem érdekelték.

A nagy kérdés, hogyan fogja a magára hagyott kontinens elérni azt a szükséges állami fejlettséget, hogy saját maga birkózzon meg problémáival. Az afrikai államok ilyen instabil helyzete szinte magától értetődően eredményezte az állam alatti szereplők előretörését: hadurak, törzsfők, gerillavezérek, szélsőséges iszlám vallási vezetők, zsoldosok, törzsi harcosok, gyerekkatonákból szervezett hadseregek, bandák, csempészek, felkelők és terrorista szervezetek megjelenését és elterjedését. A helyzet néha már állam nélküli ősi civilizációk visszatérését vetíti előre.

Európa nem nézheti tétlenül a közvetlen közelében zajló centripetális folyamatokat, az államiság felbomlását. A Magreb-szubkomplexumban zajló folyamatok ma már nemcsak távoli és megfoghatatlan veszélyeket hordoznak, hanem közvetlenül fenyegetik Európát. A bukott államokból szétrajzó szélsőséges eszmék kedvező fogadtatásra találnak a nyugati civilizációba nem teljesen beilleszkedett másod-, harmadgenerációs bevándorlók körében, akik így fogékonyak lesznek terrorista akciók végrehajtására. A szakadár- és terrormozgalmak közvetlen veszélyt jelentenek az energiaellátási útvonalakra és forrásokra, a harcok elől menekülő migránsok áradata pedig az európai államok szociális közellátási rendszereit teszi próbára. A gyarmatbirodalmak felbomlása után, a gyarmatosítók által kialakított közigazgatási egységek helyén létrejött államok fragmentálódását eddig sikeresen akadályozta meg a tágabban értelmezett nyugati világ, ugyanakkor az így létrejött államok jelentős belső feszültségei nem teszik lehetővé, hogy Európa magára hagyja ezt a szubkomplexumot. A határok jelentős része még mindig bizonytalan vagy vitatott, az államiságnak nincsenek mély gyökerei, a hatalom gyakorlásának, a közigazgatásnak nincs meg az európai értelemben vett kultúrája, a korrupció, a paternalizmus, a dinasztikák, a klánok, a törzsek ősi hatalmi viszonyai és játszmái, az erőforrások (víz, legelő) birtoklása miatti évezredek ellentétek, az ideológiai és vallási ellentétek, a politikai pártok kiegyensúlyozatlan viszonyai, a turbulens közélet mind az afrikai államok erejét erodálják, és könnyen vezethetnek azok tömeges bukásához. Ha Európa el akarja kerülni az Afrikából érkező biztonsági kihívásokat, akkor sokkal elkötelezettebb politikára van szüksége, vagy még egyszerűbben: ha Európa ki akar maradni, akkor be kell szállni.

Afrikát megérteni mindig is nagy kihívás volt minden korban. Az európai értelmű politikai gondolkodás, a regionális biztonságpolitikai komplexumok elmélete azért nem tudja megfelelően leírni az itt uralkodó viszonyokat, mert hiányzik a Thomas Hobbes által leírt Leviatán, vagyis az az állam, mellyel az állampolgárok „szerződést” köthetnek, ráruházzák velük született jogaik egy részét, míg az állam szavatolja biztonságukat. Márpedig egy ilyen politikai Leviatán nélküli világban „örökös félelem uralkodik, az erőszakos halál veszélye fenyeget, s az emberi élet magányos, csúnya, állatias és rövid”.⁵ Afrika lakossága nagyobb részének ilyen sors jutott osztályrészül.

Mit tehet ilyen körülmények között a biztonságpolitikus? Mire vállalkozhat egy ilyen könyv? Képtelenek vagyunk módszeresen és szisztematikusan feldolgozni a kontinens valamennyi biztonságiasított kérdését, hiszen azok kaotikusan egymásra torlódnak mind államon belüli, mind regionális, mind régiók közötti és globális szinten, és így a biztonsági

⁵ Thomas Hobbes: Leviatán. Kossuth Kiadó, Budapest, 2010, 15.

dinamikák feltárásában is elaprózódunk. Az egyetlen lehetőség, hogy egyfajta katalógust készítsünk a számtalan politikai erőszakról, és közülük is a legneuralgikusabbat, a szakadár- és terrorszervezetek csoportját vesszük górcső alá. Remélem, hogy a tudományos kutatóhely nem fog megállni ezen az úton, és nem éri be azzal, hogy listázza a törvénytelen állam alatti szervezeteket, hanem továbblép, és nekilát a terrorizmus és a felkelések okai feltárásának is, majd eljut oda, hogy a válságok kezelésére is alkalmas politikai stratégiát dolgoz ki a magyar külpolitika számára. Bízom benne, hogy ez a könyv az első lépés az Afrika pontosabb megértéséhez vezető úton.

A könyv, amelynek recenzálására vállalkoztam, 22 rendkívül érdekes, részletgazdag tanulmányt tartalmaz azzal az ambiciózus céllal, hogy bemutassa Afrika fontosabb terrorista szervezeteit, etnikai és vallási milíciáit, lázadócsoportjait és gerillaerőit. Rögtön le kell szögezzem: ezt a nagyratörő célt eleve lehetetlen volt elérni, hiszen a kiterjedt kontinens 54 országának túlságosan szerteágazó és zavaros biztonságpolitikai viszonyai felbecsülhetetlenül sok és változatos mennyiségű erőszakszervezetet hívtak életre. A kötet szerkesztője is tisztában volt ezzel, és – nagyon helyesen – a tanulmányokat elsősorban az Európához közelebb eső Magreb-régióra fókuszálta, a szubszaharai térségnek lényegesen kevesebb figyelmet szentelt, míg a dél-afrikai regionális biztonságpolitikai komplex területén működő gerillaszervezetek egyáltalán nem kaptak figyelmet a könyvből.

A kötet nagyon aktuális, sőt túlságosan is az. A benne szereplő tények jelentős része – természeténél fogva – viszonylag gyorsan avuló, „romlandó” tudás, mely most még frissnek mondható, de az idő múlásával megbízhatósága kopik. A könyv erénye s egyszersmind kockázata is tehát a közreadott rengeteg adat, szám, név.

Számomra az olvasás során imponáló volt a számtalan tény és tudnivaló. A szerzők rendkívül jól értik és elemzik a kiválasztott szervezetet, de megítélésem szerint adások maradnak a szintézissel, és ritkán tesznek kísérletet arra, hogy a kötet olvasóinak konkrét tanácsokat adjanak. Figyelembe véve a kiterjedt kontinens számtalan szakadár és terrorista mozgalmát, túlzásnak tűnik, hogy hét tanulmány – túlságosan szűk fókuszú választva – mindössze egyetlenegy szervezetet vett górcső alá. Olyan dolgozat is akadt e hét között, amelyik megelégedett egy, már nem is létező, felszámolt szervezet ismertetésével, anélkül hogy ennek a szervezetnek a felbomlását vagy felszámolásának tanulságait bemutatta volna.

A megcélzott olvasóközönség elsősorban a Magyar Honvédség missziós szolgálatra induló állománya, diplomaták és üzletemberek, tehát viszonylag szűk olvasótábor, hiszen Magyarország továbbra sem fejt ki jelentős tevékenységet a térségben, nincsenek beruházásaink, és a katonai missziók létszáma is alacsony más elkötelezettségeinkkel összehasonlítva. Afrika nem túlságosan vonzó turistacélpont a magyar látogatóknak, legtöbb országnak az I-es vagy II-es besorolást adott a Külgazdasági és Külügyminisztérium (azaz nem javasolt az utazás, vagy fokozott biztonsági kockázatot rejtő ország). Érdekes lehet viszont a könyv a Magyarországon kialakult migránshelyzettel foglalkozó szakembereknek az elvándorlások okainak tanulmányozásában – sajnos a fegyveres konfliktusok migrációra gyakorolt hatásaival egyik tanulmány sem foglalkozik behatóan.

A tanulmányok kivétel nélkül precíz hivatkozásokkal készültek, a szerzők pedánsan összeszednek minden felkutatható tény; biztos vagyok benne, hogy a jövőben sok tudományos dolgozatnak szolgálnak kiindulópontként és hivatkozási alapként. Az írások nagy segítséget nyújtanak a terrorizmus természetének megértésében, és bizonyára jól használható ismereteket nyújtanak azoknak, akik a jövőben egy új magyar szerepvállalás esetén a kontinensen teljesítenek szolgálatot.

A könyv külső vizuális megjelenése kissé komor, sötét, ami összhangban van a belső tartalommal. Ugyanakkor az alkalmazott kötészeti eljárás nem illeszkedik a munka kézikönyv jellegéhez: a sűrű lapozgatás, intenzív használat a borító idő előtti előregedéséhez, a lapok kihullásához vezethet. A szövegek szigorú és sűrű hivatkozásai, a lábjegyzetek növelik a tanulmányok hitelességét, a felhasznált irodalom túlságosan is bő jegyzéke számomra már kissé zavaróan hat. A könyvet rendkívül feldobta volna és a tartalmat is jobban illusztrálta volna fényképek, ábrák, rajzok gyakoribb használata, a hangsúlyos részek kiemelése. Szövegdobozok alkalmazásával az írás lendületét megtörő apróbb információkat, részleteket el lehetett volna különíteni a tanulmány főszövegétől.

A könyv jelentős és hasznos ismeretanyagot nyújt azoknak az olvasóknak, akik el akarnak merülni Afrika állami szint alatti törvénytelen erőszak szervezeteinek működésében, akik számára nem elegendők a napi sajtóban elérhető részletek. Különösen emeli a könyv hitelességét és értékét, hogy szerzői közül sokan teljesítettek szolgálatot Afrikában, valamint hogy Magyarországon még nem publikált, illetve magyar nyelven el nem érhető források felhasználásával készítették el tanulmányukat.

Kiss Álmos Péter (szerk.): Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek. A Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely, a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság és a Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat kiadványa, 2015, 480 oldal.